

Szilágyi Ákos

A remény tündöklő bohócjátéka

1968

Nem 1968-at, ezt az ötven évvel ezelőtti *annus mirabilis*t akarom dokumentumként elmenteni az alábbi közleményben, hanem inkább 1968 emlékezetét; egészen pontosan azt, *aminek* 1998-ban látszott, tíz évvel az úgynevezett rendszerváltás után egy történetileg reflektált nemzedéki tudatban, történetesen abban, amelyet – reményeim szerint – még most, 2018-ban is, hatvannyolc éves hatvannyolcasként magaménak mondhatok. 1968-nak erre a húsz évvel ezelőtti emlékezetére reflektálok tehát 2018-ban, egyfajta személyes memory studies részeként.

1968 ötven éve tartó *felejtéstörténete* – ha ugyan ez történetnek nevezhető! – azt mutatja, hogy 1968 *menthetetlen*. Csupán e – mondjuk akkor talán így – *felejtésfolyamat* egyik találomra – hogyan másképp? – kiragadott húsz évvel ezelőtti pillanatát kívánom dokumentálni, azaz elhelyezni az immár *nem-történeti emlékezet* feneketlen szakadékhoz

hasonló tárhelyén, ahová a történő világ minden képben, szövegben, hangban rögzült és rögzített eseménye igyekszik – mocskolódo kommenttől a Britannica Encyclopaedia-ig, olcsó palacsinta-recepttől a teológiai tanulmányig, pornófilmtől a kora-renaisszánsz freskófestészetig, magyar nótától a barokk operáig –, hogy bármikor, bárhol, bárki által előhívhatóan tűnjön el a *hálózati emlékezet* óceánjának sötéten hömpölygő mélységében.

1

A minden eseményt minden eseménnyel történeti összefüggésbe hozó textuális kulturális emlékezet az *időben* kapcsolta össze az egymást követő eseményeket, az események e láncolatában értelmet keresve és mindig találva is. Az összekapcsolás, vagyis az értelmezés sokféle, egymásnak ellentmondó is lehetett, de

az összekapcsolás módja – a történetiség – ugyanaz.

A modern történeti tudat a történő történelmet mint *időben egymást követő* események szövevényes folyamatát reflektálta. Az időbeli eseményfolyamot kezdetbe és végbe tagolta, az így nyert időszakaszt (korszakot) újabb kezdetbe és végbe, az eseménytömeget a művészi elbeszélés műfaji szabályai szerint tagolva – főcselekményre és epizódokra, főmellékszinterekre, fő- és mellékszereplőkre stb. stb. Így nyert minden egyes esemény történeti értelmet, került mintegy helyére a „nagy elbeszélésben”, amely ezeken az eseményeken keresztül haladt célja – a *történet*, de a történetfilozófiai mesében maga a *történelem* vége – felé. Nem dicsérni vagy elmarasztalni, csupán jellemezni kívánom e néhány elnagyolt mondattal a történeti emlékezetet, amely immár a múlté, ha nem is abban az értelemben, ahogy a történeti tudatban a múlt értelmeződött.

A modernitás – nézőponttól, világnézettől, értékelő előfeltevésektől függően – sokféle, de egyként történeti tudata, a „történetiség” mint a világ általános érzékelésmódja szűnt meg ugyanis a textuális-kulturális emlékezet látványos visszaszorulásával, folyamatos eróziójával az utóbbi évtizedekben, és a pillanatról-pilla-

natra, információs pontról információs pontra ugráló digitális hálózati emlékezet bennszülötteiben, az Y-nak és Z-nek nevezett generációkban alighanem meg is szűnt létezni: dokumentálható mint a régi modern idők mentalitásának valamilyen rekvizituma, de maga nem képes már dokumentálni semmit, legalábbis nem azzal az evidens meggyőző erővel, amellyel a textuális kultúrában a történetiség rendelkezett.

Az egész földgolyó összes helyén és összes idejében egyszerre történő, egészen különböző horderejű, értelmű, minőségű események híreinek képeinek *egymás mellé kerülése* a képernyő imaginárius terében inkább a radikális mellérendelés szürrealista, semmint a történetiség racionalista elvét követi. A „real time” időben és a globális tér összes zegében és zugában zajló végtelen számú esemény folyamatos és véletlenszerű *egymás mellé kerülése* az elektronikus képernyő terében kizárja, hogy az események értelmileg összefüggő, valamilyen irányba tartó történéssé álljanak össze a tudatban, lehetetlenné teszi valamilyen – a fent kifejtett értelemben – történeti tudat kialakulását. A világ képernyőn létesülő képének konceptusa minden lehet – mitikus, esztétikai, konceptuálisan üres –, csak történeti nem.

Természetesen az elmálló textuális emlékezet nem válik semmivé: több száz év alatt létrejött impozáns

kulturális és történelmi tömbjének darabkái, romjai, roncsai bekerülnek a digitális hálózati emlékezet *értelmileg* artikulálatlan tárhelyére, ahol most már minden van – egyidejűleg és egymás mellett. Az időbeli egymásutániságon alapuló történeti eseményfolyamat a térbeli érintkezésen és egymás mellettségen alapuló képfolyam váltja fel.

Innen nézve 1968 osztozik csupán a textuális történeti emlékezet eltűnésének általános sorsában. Mindazonáltal 1968 emlékeztörténeti menthetetlenségének más okai is vannak, köztük olyanok, amelyek még a modern történeti emlékezet világába nyúlnak vissza, jóllehet erre ma már csak azok emlékezhetnek, akiknek tudata – nemzedékük időbeli elhelyezkedése folytán – menthetetlenül történeti ma is, mindezekelőtt maguk a hatvannyolcasok, ők viszont kezdettől fogva untak, vonakodtak emlékezni. Minden biztonnal azért is, mert egy kimenő történelmi széria – az utolsó történelmi nemzedék – képviselőiként, nekik nem volt már idejük *társadalmilag* megöregedni, nemzedékileg hatalomra kerülni, dicső történelmi múltjukkal legitimálni nemzedéki hatalmukat (a mindenkori „öreges” hatalmát) és éveik számából kovácsolni maguknak tekintélyt.

Természetesen a modern történelem és vele a történeti tudat bevégződése után, a *digitális kép hálózati*

fogságában született és felnőtt Y és Z generáció számára 1968-nak éppúgy nincs *történeti* értelme, jelentése, relevanciája, ahogy semmi másnak a történő történelemből. Mohácsi vész, 1848, dél-afrikai háború, sztálinizmus, 1917, 1956, 1945, második világháború, első világháború, sztálingrádi csata, Doberdo legfeljebb képernyőn röpködő hívószavak és képek, amelyekről – hála a linkelés könnyű tudományának – megállás nélkül új címszavakra lehet ugrani, minden szellemi előzmény és következmény nélkül, csak úgy, unalomból, szórakozásból, „miért ne?”. A link – a láncszem, a kapocs – ugyanis pusztán technikai és nem értelmi kötést jelent.

A digitális emlékezet tárhelyén elvileg minden mindennel érintkezésbe kerülhet, csak nem történetileg. Egy kattintás, más semmi. A történeti tudat fogalmi és kritikai tudat volt, még legprimitívebb változatában, az ideológiákban is. A történetiség az „értelem napvilágával” világította meg a történelmet (pontosabban éppen ezzel a megvilágítással hozta létre a történelem világát), kimúlása tehát kétségkívül szellemi elsötétülést, sőt, bizonyos fokú elbutulást jelent, amelyet egyelőre kevésbé ellensúlyoz a gyorsaság, a hozzáférhetőség, az észlelés érzéki kifinomodása. A történetések értelme ugyanis közvetlenül

érzékileg – agymunka nélkül – nem hozzáférhető: az értelmi összefüggés nem látható, a látottak nem ítéltetők meg legfeljebb esztétikailag – a vonzás és taszítás érzéki kategóriáiban, a lenyűgöző és az ocsmány közötti skálán. Természetesen lehet arra az álláspontra is helyezkedni, hogy nem létezik semmiféle értelem, hogy minden, ami van, csak azért van, hogy használjuk és élvezzük, hogy az események értelmét csak agyalágyultak keresik, hogy a szellemi sötétség és világosság rossz- emlékü metaforák csupán, de a világ értelemvesztéséből, a fogalmi gondolkodás eltompulásából, a kritikai gondolkodás megszűnéséből vagy képi leleplezésekre redukálódásából fakadó vigasztalan következmények ettől még tagadhatatlanok. Elég talán most csak az emberi tudattalan – az ösztönvilág, a zsigeri indulatok – képekkel történő politikai-üzleti manipulálására utalni: a populista demokráciák vezetői számára a történelem már régóta a mitikus képek tárháza. Bármely eseményből, évszámból, névalakból gyúrhatók mitikus képek, amelyek csak előjelben és az általuk kiváltott reakciókban különböznek egymástól. A két lábbal a mediatizált politikai marketing talaján álló népidomárok a mumus képének felmutatásával haragot, dühöt, gyűlöletet váltanak ki a nézői tömegekből, az istenség képével pedig rajongást, azonosulást, büszkeséget.

1968-nak azonban nemcsak az utóbbi húsz évben felgyorsuló strukturális és mediális felejtésben van része, a múlt század hetvenes éveiben kijutott neki még a régimódi történeti *feledésből* is, amelyben a restaurációs korszakok eszméket, nevetek, eseményeket feledtető szándékos emlékeztetése (*damnatio memoriae*) keveredett az események szereplőinek önfelejtésével. Egy-egy alkalmi példával illusztrálnám 1968 e két régimódi, vagyis történeti felejtését/feledtetését. Amikor e sorok írója 1980 tavaszán, a Fiatal Művészek Klubjában *Hetvenes évek* címmel megrendezett tanácskozáson elhangzott, vitaindító előadásának közlése felmerült az akkor még belső terjesztésű (!) *Jel-Kép* folyóiratban, a főszerkesztőnek egyetlen szerény kérése volt csupán, hogy ahol a szövegben „1968” szerepel (nagyjából minden második mondatban), ott írjam át ezt „hatvanas évek”-re. (*Jel-Kép*, 1980. 3. szám, 21–33.) A másik példa a kielezeten történeti tudatú hatvannyolcas nemzedék nyilvános történeti önreflexiójának (számvetésének, személyes emlékezésének) ötven év óta folytonos és szinte teljes hiánya, a kezdeti önreflexió gyors elhalása a rá következő két évtizedben. Szinte illetlenség számba megy felidézni, hogy az első magyar szamizdatkiadvány a nemzedékének tagjait, barátait (ábécé-rendben haladva: Bauer Tamást, Beke Lászlót, a Bence

György–Kis János és a Benda Gyula–Hamburger Mihály párost, Donáth Pétert, Endreffy Zoltánt, Erdélyi Ágneszt, Fehér Mártát, Fodor Gézát, Haraszti Miklóst, Kenedi Jánost, Krokovay Zsoltot, Laki Mihályt, Ludassy Máriát, Mikó Istvánt, Pap Máriát, Pór Pétert és Vidrányi Katalint) önreflexióra, szellemi számvetésre készítő Kovács András összeállította *Marx a negyedik évtizedben* volt 1977-ben. A '68-as nemzedék önreflexiójának ez a mindmáig alig ismert, ebben a formában soha többé ki nem adott, lényegében elhallgatott dokumentuma (kivétel magának Kovács Andrásnak a *Beszélő* folyóirat *Beszélő évek* sorozatában 1998-ban megjelent személyes hangú írása és a kötetből itt publikált két szemelvény: <http://beszelo.c3.hu/cikkek/marx-a-negyedik-evtizedben>), teljesen kiesett az amúgy sem túl gazdag '68-as magyar emlékeztörténetből, az értelmiségi-nemzedéki tudatból, mára pedig magából a történeti tudatból is, szinte olvashatatlanná vált. Mint Kovács András írja: „Most amikor újra átolvastam a kötetet, hogy a *Beszélő évek* szerkesztőinek felkérésére kiválogassak belőle néhány részletet, olyan volt, mintha egy teljesen más világban született, ismeretlen szövegeket olvastam volna. Szóval 1977, no meg a marxizmus nagyon messze van, és biztos vagyok benne, hogy saját szövegét olvasván az összes szerzőnek ugyanaz az érzése támadt

volna, mint nekem – mindebből ma már semmi sem érthető.” A saját szellemi fejlődését egykor *Utam Marxhoz* című könyvében rekonstruáló idős Lukáccsal ellentétben a '68-as nemzedék itt felsorakozó tagjai – köztük szép számmal Lukács-tanítványok – saját szellemi útjukat inkább az *Utunk Marxtól* címmel jellemezhetnék volna leghívebben (a megkérdezettek közt persze olyan is volt, aki semmilyen módon nem kötődött Marxhoz). Természetesen ez az „utunk” – maga az út metaforája – is messzemenően a történeti emlékezetre vallott: az életútra, a szellemi útra, az úton levésre mint elbeszélhető történetre.

Nem kétséges, hogy a '68-as nemzedék tagjai szellemileg nem maradtak egyhelyben a kudarccal és kiábrándulással záruló mozgalmas évet követő évtizedben. Sokan sokféle szellemi utat tettek meg, és a maguk útján-módján többnyire el is jutottak valahonnan valahová. De ez kinek-kinek az ő saját egyéni útja volt. Nem létezett semmiféle *közös nemzedéki út*, semmiféle „történelmi út”, amelyre az 1968-ban tizen- és huszonéves generációk *mint nemzedék* léphettek volna (az első világháború, a második világháború vagy 1956 után még léteztek ilyen történelmi utak a fiatal nemzedék számára). A kivonulás a társadalomból, a hátat

fordítás az „egydimenziós” fogyasztó társadalomnak, a polgári és az államszocialista establishment-nek, a marginalizálódás, a felkészülés az újabb konfrontációra, egy parányi kisebbség számára még a terrorizmus is, az intézményi karrier, olykor a cinikus megtérés a polgári establishment vagy az államszocialista nómenklatura kebelére, a mozgalmi út: a kelet-európai polgárjogi mozgalomtól a művészeti undergroundon át a nyugati alternatívok és zöldek mozgalmáig – jól mutatják, hogy nem létezett közös nemzedéki út, csak saját utak voltak. A közös nemzedéki út hiánya már önmagában jelezte, hogy a '68-as nemzedék valamiképp két világállapot határán áll: a modern, ideologikus történelmi világ (a történelemvallás) és a posztmodern piaci világ (a pénzvallás) határán. Eszmei és kulturális világa teljesen eklektikus volt, csak a fennálló elleni érzelmi lázadás, a karneváli szellem játékossága, a kirobbanó vitalitás egyesítette nemzedékké ezeket az 1945 és 1952 közötti évfjártokat egy pillanatra – hitük szerint a megvesztegethetetlen és meg nem alkuvó fiatalság, valójában pedig a Fogyasztói Piac égisze alatt, hiszen minden polgárellenes, antikapitalista gesztusuk, polgári társadalmat provokáló, megbotránkoztató jelképük, politikai ikonjaik, lózungjaik, olvasmányaik, öltözködésük, haj- és szakállviseletük azonnali piaci tömegtermékké vált.

2

1968 történelmi helyének különösségét – legalábbis 2018-ból, tehát a történelmi időn túlról nézve – mindennek előtt az adja, hogy már magukban az eseményekben és az események korabeli értelmezésében is bizonyos zavar, tanácstalanság, tétováság érzékelhető, hogy ugyanis mi ez az egész, mi történik itt spontánul, mégis egyidejűleg a hidegháborús megosztott világ egészen különböző színhelyein. Van-e valamilyen egyetemes történelmi koncepciója a zajló eseményeknek, beilleszthető-e ez a sokféleség valamilyen címszó alatt a modern történelmi emlékezet textusába, fogalmi rendszerébe, a történelemben, mint az ész szövőszékén megszőtt lineárisan előre haladó időfolyamatba, amelyben a szereplőknek még a cseleket is az ész veti. Történelemmé vált és válhatott-e egyáltalán, vagy ennek már csak pusztán látszatává? Politikailag forgatta-e meg a világot vagy csak kulturálisan, történelmileg vagy inkább piacilag, eltávolítva mintegy a piaci idő (a pénz) kiteljesedése előtt tornyosuló utolsó történelmi – politikai, erkölcsi, spirituális – akadályokat, noha nem tudta, hogy ezt teszi. Az a hamis tudat töltötte el, hogy a radikális szükségletek forradalma ez a „represszív tolerancia” egydimenziós fogyasztói társadalmá és a még annál is represszívebb intolerancia a

dimenziótlanul bürokratikus államszocializmusa ellen.

A történeti tudat felől nézve 1968 olyan forradalomnak látszik, amely nemcsak megállt vagy megdermedt – Jacob Burckhardttal szólva – „a remény ragyogó bohócjátéka” kezdeti állapotában, de amely eleve nem is akart ennél továbbjutni. 1956 még modern forradalom volt, de – lévén elszigetelt, helyi esemény és nem valamilyen egész Európán vagy a világon végigsöprő forradalmi hullám szülötte – megrekedt a forradalmi vulkánkitörés fokán, a „remény ragyogó bohócjátékát” – minden modern forradalom e legszebb pillanatát – 1956-ban káosz, véres erőszak, a leveretését véres megtorlás követte. 1968 ezzel szemben minden egyes meghatározó színterén – minden erőszakos utcai összecsapás ellenére – megmaradt „a remény ragyogó bohócjátékának”: elsődlegesen nem a paternalista politikai hatalom, hanem a represszív szimbolikus hatalom megdöntésére, vagy, ahogy akkor fogalmaztak: a képzelőerő hatalomra emelésére irányult.

A „jövő tündöklő fantáziaképe” ugyan ezekben a napokban is „el lehetetlenített minden hűvös mérlegelést”, de mivel 1968-ban nem a hidegháborús jaltai világrendszer, pláne nem a neokapitalista fogyasztói társadalom és még csak nem is

a szovjet típusú kelet-európai államszocializmus „nagy válsága” következett be (erre még jó húsz évet kellett várni), hanem a represszív világrendszerhez, a totális államhoz és a totális piachoz kapcsolódó érzelmi és kulturális, erkölcsi és politikai értékek válsága, amely a második világháború után született vagy felnőtt tizen- és huszonevesek, tehát a fiatal nemzedék tudatában kulminált, mindezért a fennállóval szembeni tiltakozás egyetlen pillanatra sem csapott át a tömegek tiltakozásába, a hatalomra emelt képzelőerő – a „jövő tündöklő fantáziaképe” – nem ragadta meg a tömegek képzelőerejét annyira, hogy készek lettek volna elveszíteni „fogyasztói láncikaikat” és félretéve ezért a fantáziaképert a középosztályi polgári józan ész hideg mérlegelését, szétverni a fennálló világot. Egyszóval, az ifjúsági és értelmiségi lázadásnak „nem állt rendelkezésére” az „előre felmérhetetlen iramban terjedő és mélyülő nagy válság” egyetlen attribútuma sem, mindenekelett – megint Burckhardtot idézve – nem volt meg „a gyúlékony anyag” megfelelő tömege, amin „nem egyszerűen a szenvedőknek, hanem a réges-rég általános változásra hajlóknak a száma és szándékai” értendők.

A modern történelem végének nemzedéke eleve nem a politikai hatalmat akarta megszerezni, hanem a modernitást akarta befejezni. Min-

den hatalommal, alárendeltséggel, hierarchiával, kötöttséggel ellen-szenvezett, de különösképpen attól a hatalomtól ódzkodott, amely az erőszak diabolikus eszközével dolgozik. A hatvannyolcasok épp ezért az esztétikai képzelőerőt akarták hatalomra emelni. Végső soron ez kímélte meg őket a politikai vereségnél is rosszabbtól, attól, hogy győzzenek. De nem történelmi, nem politikai, hanem kulturális értelemben – még ha a fogyasztói piac, a tömegkultúra égisze alatt is – győztek: a képzelőerő került hatalomra. Csakis ennek a hatalomnak – a képzelőerő hatalmának – volt köszönhető a lengyel Szolidaritás 1979-ben, a portugál, spanyol, görög diktatúrák bukása Nyugaton, és a szovjet államszocializmus agóniáját követő 1989-es rendszerváltás Keleten; ennek volt köszönhető a faji megkülönböztetésnek véget vető polgárjogi mozgalom sikere Amerikában, a női emancipáció eredményei, az ökológiai gondolkodás terjedése és a környezetvédő mozgalmak felemelkedése, a társadalmi kisebbségek jogainak alkotmányos védelme, a szexuális szabadság, a multikulturalizmus, az alternatív kultúra felvirágzása és még hosszan sorolhatnám annak az 1968-at követő világméretű emancipációnak a vívmányait, amelynek köszönhetően ma csakugyan olyan világban élünk, amely a történelem horizontján belül maradván teljes-

séggel elképzelhetetlen volt, amire persze alig emlékszik már valaki. De mert alig emlékszik – a történelmi emlékezet elenyészőben van –, értékelni sem nagyon tudja az eltelt ötven év elképesztő emancipatorikus vívmányait. Ezért válik lehetségessé ma egy olyan *anti-emancipációs kulturális ellenforradalom* szimulációja – helyi szinten és világméretben is –, amelynek céltáblái: 1968 és az 1968-asok.

3

1968 történelmi menthetetlenségét mutatja az is, hogy politikailag használhatatlan volt: sem korabeli ellenfelei nem démonizálták (inkább hallgattak róla, úgy tettek, mintha nem lett volna), sem csalódott és reménykedő hívei nem készítettek emlékből leborulási szentképet. Semmi előtt sem akartak leborulni, kiváltképp önmaguk, saját hősi múltjuk bálványképe előtt nem. Még a felnőtt ember tekintélyt parancsoló habitusa, a fenyegető és leckéztető szülői, a homlokráncoló, felsőbbbbséges nevelői tekintély is mélységesen idegen maradt tőlük. Média-mumust és démonikus frame-t is csak most, ötven év múltán csinálnak 1968-ból azok, akik 1989-ben – az utolsó utáni nemzedék történelem-látszatát öltve magukra – egy pillanatra mintha a hatvannyolcasok nyomdokába lép-

tek volna. De hát csak látszat volt már ez is!

1989 és 2018 között közel harminc év telt el. Az 1989-ben huszonéves ifjak ma nagypapa korú öregek, akik szép, tekintélyes habitust alakítottak ki maguknak, öreges féltékenységgel ragaszkodnak a hatalomhoz – minden hatalomhoz –, mintha csak tegnap volna, állandóan attól tartva, hogy elveszthetik, és mert a mai fiataloktól, az X, Y, Z generációktól politikailag nincs okuk tartani, politikai ellenségre viszont szükségük van, groteszk módon a náluk fél vagy egy nemzedékkel idősebb hatvannyolcasokból csinálnak maguknak ellenfelet: 1989-es nagytaták az 1968-es nagytaták ellen – ha harc, legyen harc!

Annyiban érthető a ma hatalmon lévő öregek (az utolsó utáni nemzedék) hadakozása a még öregebbekkel (az utolsó nemzedékkel), hogy más épkézláb történelmi (értsd: történelmi tudatú, ideologikus) nemzedéket nemigen találhatnak ma már. Az Y és Z generációk már nem a történelem, hanem a piaci kultúra lombikjából pattantak ki; nem a történelem idejében-terében pozícionálják magukat; eszük ágában sincs nemzedéki harcot folytatni a politikában és megdönteni az idősebbek nemzedéki uralmát; *generációs identitásuk* a globális piaci tömegkultúra által létrehozott élmény-ízlés-divat közösségen alapul, nem pedig vala-

milyen történelmi problematikán, közös eszmén, közös feladaton. Márpedig ezzel a nem-történelmi generációs identitással még szembehelyezkedni sem lehet: politikailag azonosíthatatlan, történelmileg megfoghatatlan, ideológiailag képlékeny. Ugyanezért azonban semmiféle ellenállás sincs benne a hatalommal szemben: ha zavarja, kivonul kontrolja alól, ha pedig jól megfizetik, akkor elvek nélkül, szakszerűen kiszolgálja azt. Semmiféle generációs, pláne politikai lázadásnak nincs társadalmi talaja – hová gondolnak? Nem a történelemben élünk! A Y és Z generáció is meg-megmozdul néha, de csak ha pénzt, javait, életformáját, kedvenc technikai kütyüit érzi fenyegetve. Ha a hatalmat birtokló 1989-es nagytaták megértik, hogy ehhez nem szabad nyúlni, akkor az Y és Z generációtól életfogytig uralkodhatnak a politikában („úgy kell a hülyéknek!” – gondolják magukban).

A hatvanas évek elején-közepén született évről-évről a 80-as évek végére megképződött se-nemzedék-se-generáció 2010 óta töretlenül uralkodik a politikában. Hatalomra kerülve valósággal virtuóza lett az imitációnak. A politikai, a kulturális, és – nem utolsósorban – a gazdasági imitációk azonban nem a Történelem (ilyen-olyan utópiák vagy eszmék) napja, hanem a pöre

anyagi érdek, a haszonszerzés napja körül forog. A totális imitáció – az „új időszámítás”, az „új rendszer”, az „új rendszerváltás”, a „fülkeforradalom” – totális giccse a hatalom kizárólagos gyakorlását szolgálja, ez utóbbi pedig a valóságos anyagi haszonszerzés, egy fölöttébb eredeti tőkefelhalmozás szolgálatában áll. 1989-ben aligha lehettek még tudatában annak, hogy amit tesznek, nem lehet több imitációnál. Utóbb viszont ráébredve az imitációk és szimulációk politikai hasznára, egyre tudatosabban aknázták ki az új képkorszak lehetőségeit: tudatosan színleltek, játszottak meg bármit, amire a hatalom megszerzése és megtartása érdekében szükségük volt, de aminek már semmiféle történelmi vagy eszmei valóságfedezete nem maradt: nemzeti szuverenitástól a forradalomig, neobarokk retorikától a Trianon-mítoszig, kereszténységtől a pogányságig. A szüntelenül változó tartalmú történelemimitációk értelme abban áll, hogy eltakarják azt, ami valójában történik: a hatalom átváltását pénzre és a pénz átváltását hatalomra, az összes anyagi erőforrások magáncélú kisajátításával, és az állam gründolta, az új rendszer talpkövét alkotó középosztály javára történő újraelosztásával.

Nyilvánvaló, hogy a nemzedéki harc, a '68-as nemzedék és szellemiség ellen retorikailag meghirdetett háború is imitáció, hozzátenném:

provinciális imitáció. Annak a felszólításnak, hogy most már tűnjenek el „a '68-as őskövületek, mert most már mi jövünk”, az ad különösen groteszk színezetet, hogy ezt a „'89-es őskövületek” mondják, ráadásul úgy, mintha nem lennének itt legalább nyolc éve az effajta „őskövületek” teljes hatalmi súlyával nehezedeve rá a mindenre, miközben a „'68-as őskövületek” hovatovább már nemcsak a politikából, de az életből is távoznak. Nem csoda, ha a fiatalabb korösszetételű szélsőjobb párt vezére a Hatalom Párt „nagy öregjének” groteszk frame-jét – „tűnjenek el a '68-asok!” – ellene fordította, mondván: „igen, de velük együtt tűnjenek el a '89-esek is!”, mert most már ők, a huszon- és harmincévesek jönnek. Persze, ő is csak szimulált. Nemzedékek sem nem jönnek, sem nem mennek ma már. A nemzedék mint a történelmi idő generációs formációja lelépett a színről, a pusztán életkori generáció pedig mint a piaci idő formációja – az X, Y, Z generációk képében – húsz éve jól kivehetően színre lépett.

A hatvanas évek derekán születettek magukat – talán politikai debütálásuk okán és jogán – '89-esnek nevező generációja a modern történelem utolsó nemzedéke (a '68-as) és a posztmodern első piaci generációja közé szorult. A történelmi nemzedék

váltakozása a szülők és gyermekek, „apák és fiúk” biológiai korkülönbségén alapult; a piaci generációk váltakozása a piaci idő diktálta technológiai és életformabeli váltásokon, médiahasználaton, fogyasztói és viselkedési divatokon, és sokkal gyorsabban zajlik, mint a történeti időben. Így következhetett be, hogy a magukat ’89-eseknek nevezők már sem történelmi nemzedékké nem válhattak, sem piaci generáció nem lett belőlük, de a politikai hatalom

és a tömegmédiák birtokában egyelőre ezt is, azt is több-kevesebb elhithető erővel *imitálják*. Az imitátorok hatalma azon alapul, hogy a ’68-as nemzedéknek sohasem kellett igazán a hatalom, a X, Y, Z generációk pedig nem alkotnak nemzedéket, nincsenek közös politikai céljaik, megelégednek azzal, ha a politika békében hagyja őket, ha meg nem hagyja, kivonulnak fennhatósága alól: egyszerűen más országokba helyezik át életük színterét.

© Fortepan, 1968

A mi kis '68-unk

NEMZEDÉK-BÚCSÚZTATÓ [1998]

A mi kis „'68”-unk már harminc éves. Lám, fölötte is hogy eljárt az idő! Igen ám, de milyen idő? Mert-hogy nem a történelem ideje, az bizonyos! „'68” nem öregszik. Nem azért, mert dacol az idő múlásával, hanem mert nem képes elmúlni. Szervileg hiányzik belőle az elmúlás képessége.

Nem mintha e *beszédes évszám* önmagában jelentéktelen vagy súlytalan események névalakja vagy emblémája lenne. Csakhogy ezt az eseményt – a jelek szerint – már nem a modern idő *történeti kifejlésének* logikája gyűri múlttá. „'68” történetileg nem gyűrődik. Nem távolodik az időben, inkább közeledik. Úgy megy, mintha jönne. Nem szigorodott „hősi múlttá”, nem szentelődött rendszerek vagy hatalmi gyakorlatok politikai eredet-idejévé, nem intézményesült, nem szilárdult

legitimációs ideológiává, nem hagyománya semminek és senkinek. Nem a múltból – akár személyes múltunkból – merül fel távoli, fájó emlékként, gyötrő kísértetként, elfeledett-megtagadott eszményként, hősi példaként vagy az utódok okulására szolgáló leckeként, hanem a jelenből néz ránk, mi tagadás, kissé bárgyún, legalábbis tanácstalanul. Ha ránk néz, egyetlen épkézláb gondolata sem támad. Nem ért minket. Nem érti, hogy jutottunk idáig. Hogyan változhattunk meg ennyire. Egyáltalán nem ért semmit. Úgy néz ránk, mint akinek elment az esze vagy soha nem is volt. „'68” bolondünnep volt, a polgári világállapot rövidzárlata, amelybe egy karneváli forradalomjáték, egy színre vitt forradalom idejére bevette magát az ifjúság és álmodott magának egy másik világot. Ámde *időközben* „'68”-cá vált az egész világ, még ha homlokán az új évezred évszámát viseli is már, és „'68” karneváli rögtönzésének

A mi kis '68-unk In: *Fordulat*. Társadalomelméleti Kollégium, 1999. Tavasz–Nyár.

rejtett jelentése *esztétikai világgálla-
potként* tárult fel a posztmodernitás
régí-új világgalkotó kategóriáiban.

Épp ezért emlékezni sem lehet
„'68"-ra úgy, mint a modern törté-
nelem idejét kizökkentő, menetét
megszakítva újrakezdő világesem-
ményekre – forradalmakra, lázadá-
sokra, háborúkra, katasztrófákra
szokás. „'68” kilóg a történelemből,
mármint a modern, ideologikusan
konstruált történelemből, noha be-
tetőzése, szinte már túlsordulása
annak. *1968 óta harminc év telt el,
történetileg azonban „'68” mégisincs
harminc évre tőlünk.* Nincs olyan tá-
volságban, mint a kortársaktól 1930-
ban 1900 volt, 1975-ben 1945, 1947-
ben 1917 vagy 1986-ban 1956. Igen,
de mért nincs? Nos, ha másért nem,
azért, mert: *„nem vagyunk mi kortár-
sak!”* Rendben, ennyit már tudunk.
Ahol nincs történelmi kifejlés, ott
nincs korszak, nincs kortársi idő és
persze kortársak sincsenek. Mert hát
hogyan is emlékeztek a kortársak el-
múlt időkre egykoron? Ismeretes,
hogyan: nosztalgikusan megszépítve
múltat, historizálva a jelent (az ural-
mi rendszert), a múltat „kritikailag
elsajátítva”, ideologikusan megbé-
lyegezve, „végképp eltörölve”, kiát-
kozva vagy visszasírva, szembesítve
a sivár jelennel, eszménnyé fényesít-
ve, okulásra szolgáló leckeként idéz-
ve föl, az aktuális jelenhez szabva-
igazítva, mitizálva, meghamisítva,
dokumentálva és így tovább.

De vajon miért nem hímezte legi-
timációs lobogója selymébe egyetlen
politikai mozgalom, párt, kormány-
zat, állam sem 1968 „szent nevezetét”
1989 után? Talán mert profanizáló,
karneváli szelleméből hiányzott a
szentség és ezért alkalmatlan volt
bármely hatalom szentesítésére?
Vagy azért, mert „'68” nem győzött?
De hát se szeri, se száma a bukott
forradalmaknak, levert felkelések-
nek, vereségbe torkollott felszabadí-
tó háborúknak, amelyek a historizá-
ló nemzettudat ideológiai szövetébe
úgy szövődtek bele, mint a „megtar-
tó történelmi emlékezet” aranyfona-
lai! Vagy talán „'68” nem volt eléggé
nemzeti? Vagy, mert ahány hideg-
háborús tömb és tömbország, annyi
„'68” és annyi jelentése is „'68”-nak?
Netán „'68” politikai identitása, jel-
képrendszere, beszédmódja túlon-
túl baloldali volt, semhogy a baloldali
etatizmusok általános csődje után
és az európai baloldal általános ta-
nácstalansága közepette „történelmi
mondanivalója” aktualizálható lett
volna? Esetleg, mert túlságosan ek-
lektikus, túlon-
túl zagyva volt ez az
egész Marxot Freuddal, Maót Jézus-
sal, „kis vöröskönyvet” a szexuális
forradalommal, utcai akcionizmust
a „virághatalommal”, „Ho apót” és
Che Guevarát LSD-vel, hippie ellen-
kultúrát disszidens szamizdattal, zsi-
geri antikapitalizmust piacgazdasági
reformizmussal, Mickiewicz Ősökjét
forradalmi avantgárdal, Prágát Pá-

rizzsal, Varsót Nyugat-Berlinnel özszerázó „'68”-as koktél, semhogy történelmi tradícióként vagy politikai ideológiaként egységesíteni, hitelesíteni, szellemileg feléleszteni, politikailag fenntartani lehetett volna?

A kérdések retorikusak. Azért sorjáztatom csak őket, hogy kiderüljön: nem jó, vagy nem jól feltett kérdések. „'68” a történelmi emlékezet, s így a politikai legitimitáció számára is hozzáférhetetlen. Mert „'68” volt – anélkül, hogy ennek tudatában is lett volna – az első *modernitás utáni*, épp ezért *vértelen* és egyben *globális forradalom*. Nem a modern történelemben zajlott le. Nem szétszakította a történelmi idő láncát, hanem fölfűzött rá mindent, ami a kulturális időben a keze ügyébe került. Nem gondolatjelet húzott múlt és jelen közé, hanem idézőjelbe tett mindent, amit talált: jelent, múltat, jövőt. Nem megdönteni akarta az „ancien regime”-et (azon már nem volt mit megdönteni), hanem színpadra vinni a régi világ megdöntésének vidám vásári komédiáját, a forradalmi karnevált. Nem a politikai szabadság ígézte meg, hanem a személyes szabadság, de még ezen belül sem az, amelyik az egzisztenciális egyén halálosan komoly választásán áll és bukik, hanem az esztétikai szabadság felelőtlensége, érzéki könnyedsége, következmények nélkülsége,

alakváltoztató játékossága, kreatív és ironikus szelleme. „'68” nem új politikai világot alapított tehát, hogy megpróbáljon mindent előlről kezdeni, hanem a modern politikai ideológiák állványzatát lebontva, először fedte fel az új világállapot beköszöntét, először tárta a világ elé – ujjongva és nevetve – a modernitás ürességét, kiélvezve a botrány érzéki örömeinek minden cseppjét. Egy olyan világállapot beköszöntét, amelyben nem lehetségesek többé forradalmak. Ahogy a modernitás előtt sem voltak lehetségesek, úgy a modernitás lezárulásával sem lesznek azok. Már a '70-es évek portugáliai, görög rendszerváltásai is jól mutatták ezt a tendenciát, hát még a '89-es rendszerváltások! Nem lehetségesek, mert lépésről-lépésre minden forradalomra vált. Igaz, a piac, a pénz, a technika, az informatika forradalmává, ennek permanenciája azonban mindmáig tart. Forradalmat tetszenek csinálni? Nagyszerű, már épp kérni akartam! Csak minél több forradalmat, minél több szabadságot, felszabadítást, érzéki élvezetet, fogyasztói örömet – annál jobban megy az üzlet! „'68” csak tükröt tartott a modernitás utáni világnak és ez a tükör azt mondta: a világ „tisztá Amerika”.

„'68” azonban a lélek, a szellem, a minőség annyiszor megálmódott „tisztá” forradalma sem volt. Sokkal inkább volt a test – az egyéni és

közösségi test –, az elfojtott érzékek, a képzelőerő, a látásmód, az ízlés, az életforma és életminőség *esztétikai forradalma*, s mint ilyen, a posztmodern idő, a globális pénzgazdaságon nyugvó fogyasztói világcivilizáció *alapító aktusa*. Nem kötődött egyetlen színhelyhez, egyetlen csoporthoz vagy ideológiához, még csak valamilyen látványos főesemény időpontjához sem: végtelenül sok szintéren, végtelenül sokféleképpen és sokféle időben zajlott. Szereplői részben ilyenek is képzeltek és akarták, részben őszintén – amilyen őszintén csak egy történelmi karnevál világfelforgatóitól telhet – átéltek és végigjátszották az eszmemegvalósító modernitás összes sorstragédiáját, a szerencsétlenség, a kétségbeesés, a csalás és csalódás, az illúzióvesztés összes ismert modern történetét, morális csapdáját, lelki kutyaszorítóját, összes öngazoló, önfelmentő és önvádoló szerepét. Játszották, amíg csak játszhatták és játszották, *mintha* mindez még érvényes volna.

Ilyenformán „'68” sem nem győzött, sem nem bukott el. Nem vált történelemmé, így hát emléke sem élhet, jóllehet nem foszlott semmivé. Nem mögöttünk van, hanem – bizonyos értelemben még mindig – előttünk, főként pedig közöttünk és bennünk. Még hozzá folyamatos jelenként. „'68” nem vész el, csak átalakul. *Próteuszi alakoskodása* már a levegőszerűen tovaillanó, korlátla-

nul alakítható, végtelenül képlékeny *reálidő* – az elektronikus pénzidő és a virtuális képernyő-idő – eljövételére vallott. A modern történelem *prométheuszi*, majd *sziszifuszi* ideje után „'68” a posztmodernitás *próteuszi idejének* születését jelentette be, vagyis a *jó hírt*: az abszolút kezdetbe és végbe tagolt, holt múltra és reményteli jövőre széthasadt idő, az önmagával azonos történelmi üdvidő – az utópisztikus és egyszersmind katasztrofális időszámítás – végét. A „'68”-as idő nem törik és nem szakad. Puha elem. Bármikor ki lehet belőle lépni és bármikor bármibe átalakítható. „'68” még csak cezúrát sem képez az időben, inkább afféle banánhéj, amelyen a modern idő megcsúszott és hanyatt esett. Ez az időcsuszam jó másfél évtizedig tartott, mindaddig, amíg az európai emberiség a történelmi időből teljesen ki nem csúszott.

Látszólag persze minden a megszo-
kott módon zajlik: a csapból is „'68”
folyik, bár csak a sajtó által kényszer-
esen megengedett évfordulós csap-
ból. A politika csapjából nem folyik
„'68”. Éspedig azért nem, mert nincs
benne egyetlen cseppje sem! A po-
litikában – pártra és meggyőződésre
való tekintet nélkül – „'68” ma sem
jó semmire. Legitimációs használa-
ti értéke a nullával egyenlő. Nem is
mondanak „'68”-ért imát, nem ko-

szorúznak és nem avatnak emléktáblákat, történelmi „fehér foltját” senki nem igyekszik eltüntetni a történelemírásból, kisajátításáért sehol nem folynak legitimációs küzdelmek a politikai hatalom szereplői között. „’68”-asok sehol nem kapnak állami kitüntetések, kegydíjat, nyugdíjkiegészítést, sehol nem tömörülnek véd- és dac-szövetségekbe, (őszintén szólva, nem is igen tartják számon egymást „’68”-asokként). „’68” kutatására sehol nem szakosodnak történészek, „’68”-nak még egy vacak kutatóintézete sincsen, történetét nem írja a világon sehol senki. Mindez nem panasz, nem a mellőzöttek, a politikai vonatról lemaradtak, a történelmi időből kibukottak-kirekesztettek szokásos hiánylistája, amit évfordulókon szokás benyújtani a hálátlan utókornak, az eszmét eláruló egykori harcostársaknak, a hitehagyott népnek, – számonkérőleg, korholólag, vádlólag, megvevőleg. A hiánylista ugyanis nem azt mutatja, mi mindenből maradt ki szegény „’68”, ami pedig történelmi jogon megillette volna, hanem azt sorolja elő, *mi minden nem volt* „’68”, hányféle módon hiányzik belőle a történelmi értelem, a politikai ész, mi minden hozzáférhetetlen számára (beleértve ebbe a politikai ész mellett a személyes emlékezés nagy műfajait, a gyónást, az önkritikát, az öngazolást, a nosztalgiát is). Ezért nincs ugyanis „’68”-nak „utókora”,

„utóélete”, ezért nem tud múlttá gyűrődni-zsugorodni, ezért nem maradt meg a történelmi emlékezetben, amely hiszen maga is árnyéka csupán tegnapi, modern önmagának.

„’68” kilóg, kitüremkedik a modern történelemből. Nem értelmezhető a modern politikai forradalmak logikája szerint. Még csak az sem igaz, hogy „’68” elbukott, amit egyébként az is mutat, hogy nincsenek vértanúi, nem követte megtorlás, börtön, akasztás, sortüzek. A lázadás eklektikus politikai nyelvezetének összeaszalódása csak fölszínre hozta „’68” esztétikai és – mondjuk ki – elitárius értelmiségi jellegét, még ha az elit a vitális elittel – vagyis a fiatalsággal, pontosabban a diákfiatalsággal, a fiatal értelmiséggel volt is egyjelentésű. „’68” esztétikailag állt és csak esztétikailag bukhatott el. Ámde nem bukott, hanem éppenséggel diadalmaskodott: szemünk láttára és minden módon átélhetően a modernitás utáni világállapotban teljesül ki az a *nem-politikai lélek*, ami „’68” szedett-vedett, toldott-foldott politikai testében lüktetett. Mindez szinte észrevétlenül történt, politikai értelemben öntudatlanul, és történelemietlenül is. Már csak ezért sem játszhatott „’68” szerepet egyetlen *politikai* rezsim ideológiai legitimációjában, semmiféle historizálásban. Nem szolgál örök mementő gyanánt népnek és nemzetnek, vagy történelmi leckeként fiúknak. Nem

csoda, hogy politikusok nem tudnak és nem is akarnak kezdeni vele semmit. A modern európai történelem e túlsordulóan politikainak látzó pillanata szemernyi politikát sem tartalmaz, hacsak nem negatív értelemben. Folytatása, ha volt, csakis a civil szférában, az alternatív mozgalmakban, a marginális életforma-kísérletekben, a zöld mozgalmakban, a művészetben. Horribile dictu, még a „'68”-ból kifejlődött marginális értelmiségi terrorizmus véres szélsősége is a politika semmibe vételére és tagadására épült, noha elrettentő példáját adta a politika esztétizálásának, amire addig csak a fasiszták vették tervedek.

*P*olitikai értelemben „'68” valóban semmi! Ennél többet és ennél szebbet aligha állíthatnánk ma „'68”-ról, amikor maga a modern állam *politikai értelme* is egyre kérdésesebb. Maga az állam értelme ettől persze még nem vált kérdésessé, épp csak másféle nem-politikai megalapozásra vár. „'68” ebben az értelemben nemcsak hozzájárult a modern *politikai* állam – a politika mint hatalomakarás és uralkodni akarás – összeomlásához, de éppenséggel egy politika utáni politika, egy állam utáni világrend nyitánya volt. A játékos, bolondos, botrányos, karneváli „'68”, e capriccio-szerű európai forradalom talán mégiscsak más volt, mint a többi,

ha egyszer senki nem akarja és nem tudja bearanyozni? Talán tényleg ki-
lóg a forradalmak történelmi sorá-
ból, amit már azzal hírül adott, hogy
minden radikális ideológia, minden
modern utópia, minden történelmi
eszme egyidejű, tehát komolytalan
kihirdetésével bejelentette: „Tör-
ténelem-Isten halott!” és karneváli
táncra perdült teteme körül.

„'68”-as mindezért nem politikai,
inkább habituális értelemben lehet
valaki. Testi viselkedése, szellemi
stílusa, észjárása, modora, látásmód-
ja, beszédmódja, értékrendje szerint.
Ámde épp ez az, ami időközben el-
veszítette markáns történelmi-nem-
zedéki karakterét, ez az, ami a poszt-
modernitásban általános habitussá
vált. „'68” karneváli forgatagában
persze egy pillanatra úgy látszott,
mintha egy különös nemzedék a mo-
dern idők soron következő forradal-
mát robbantotta volna ki az „ancien
régime” ellen. A látszatot erősítette,
hogy – mint minden korábbi forra-
dalom – a „'68”-as végforradalom is
egy korábbi korszak forradalmának
jelmezét öltötte magára, nem volt
tisztában vele, hogy parányi törté-
nelmi testében egy új világállapot
kolosszális lelke lakozik. De az kez-
dettől fogva tudható és látható volt,
hogy „'68” nem foglalható bele sem-
miféle hagyományos politikai kép-
letbe, sőt, éppen ezeket a képleteket
rúgja föl, tolja félre, röhögi ki, for-
dítja át egymásba.

„'68"-nak nem volt saját lobogója, sem nemzeti, sem nemzetközi. Ezer lobogója volt, ezerféle – egymást politikailag és ideológiailag kizáró – jelszava, követelése, álma. Mindazt, amivel hadonászott, amit lengetett, amit skandált, egyetlen szempontból mérlegelte: elég vad-e, elég nyers-e, eléggé botrányos-e, azaz *eléggé vörös-e* ahhoz, hogy a létező világrend bikája fújtatva és toporzékolva rárohanjon. Hogyan is fért volna el egyetlen politikai dió héjában Prága és Párizs, Varsó és Nyugat-Berlin, Moszkva és Peking, New York és Havanna, piaci reformizmus és maoizmus, hippizmus és marxizmus, Rudi Dutschke és Dubček, Che Guevara és Jan Palach, Cohn-Bendit és Bukovszkij, Pasolini és Forman, Marcuse és Ota Šik, Magyar Dezső *Agitátorokja* Nyers Rezső „új gazdasági mechanizmusa”, a magyar ifjúmaoisták kisdéd „összesküvése” és a magyar lukácsisták elvhű antisztalinizmusa?

„'68"-tól semmi nem állt távolabb, mint a politikai hatalom megragadásának és megtartásának vágya. Már pusztán ezért is mélyen történelmietlen volt, ha ugyan nem történelemellenes. A „'68"-asok *nem egyik vagy másik világrendszer, hanem mindkét rendszerben az egész fennálló katasztrofális világrend ellen lázadtak föl. Ezért nem váltottak ki rokonszenvet és megértést egyik politikai oldalon sem.* Nemcsak a hidegháború politika céljaira, egyáltalán semmiféle politikai

célra nem lehetett és ma sem lehet felhasználni ezt a történelemellenes lázadást. Nem értették, illetve nem akarták érteni a politikai beszédet. Politizálásuk is karneváli volt: a politikai ész csúffá tevése, kiröhöggetése, lejáratása. A politikai ész halott. Akkor hát halál a halálra! Dögölj meg, Párt és dögölj meg, Állam! Dögölj meg, Bürokrácia és dögölj meg, Parlament! Éljen a közvetlen demokrácia! Jókedvünk nyara! A politikai ész érvénytelenségét úgy érték el, hogy mindenből politikát csináltak, a politikából pedig filozófiát, költészetet, színházat, grand guignolt – mikor mit.

Ám ha politikailag nem is, habituálisan mindez pompásan megfért egymással az esztétikai lázadás közös nevezője alatt. Habituálisan ugyanis az ifjúsági rétegek formális vitalitására alapozott individuális lázadás nyelve, stílusa, életformája teremtette meg azt az egységet, ami „'68"-at egyáltalán megkülönböztethetővé teszi a történelmi végidőben. Bármi jól jött, ami a lázadás, a felforgatás, a hatalomra emelt képzelőerő forradalmi nyelveként – tehát esztétikailag! – aktualizálható volt a hidegháború befagyott világrendje ellenében: „konkrét utópia”, „radikális szükségletek”, „érzéki felszabadítás”, „Vietnam”, „emberi jogok”. Az esztétikai lázadás *politikai esztelensége* vagy *bolondsága* csak felszínre hozta a modern politikai ész metafizikai botrányát. S innen nézve mellékes volt,

hogy a világ lefagyasztása a „represszív tolerancia” egydimenziós poszt-kapitalista vagy a „represszív intolerancia” ugyancsak egydimenziós posztsztálinista államának jegelési technikáját követi-e.

Azzal, ahogy „’68” – akarattal és akaratlanul – a paródiáig hajtotta a modern forradalmak történelmi játékait és karikatúrává torzította a modern pártpolitikát és a politikai zsargonokat, valójában a hidegháborús világrend jegét olvasztotta meg. E jég nem pusztán embereket, társadalmakat országokat, régiókat tartott fogva, de befagyasztotta a modern világállapot egészét is, amely – két Európából indult világháború, Auschwitz és Kolima történelmi világkatasztrófái nyomán – már 1945-ben érvénytelenné vált. Fennállt ugyan, de érvényessége nem volt. Ez az érvénytelenség jutott lármásan, színesen, játékosan, botrányosan kifejezésre 1968 tavaszán és ebben az értelemben 1968 a közvetlen előzménye (sőt, előképe, bár nem tradíciója!) Dél-Európa (Portugália, Spanyolország, Görögország) még a 70-es években és Kelet-Európa 1989–1991 között lezajlott végforradalmainak, amelyek szintén csak eljátszották, szimulálták a modern forradalmakat.

A „’68”-asok történelmileg (azaz ideológiailag és politikailag) *eredendően* nem össze-, inkább széttartottak, s tartanak mindmáig. Ha valami

összetartotta őket, éppen ez a széttartás. Persze, ma már ez szinte észrevehetetlen: belemosódik a posztmodern időbe – az egzisztenciális idők, törzsi idők, szektaidők, nézési idők, átfutási idők, virtuális idők milliárdjaiba. Ha – innen nézve – a „’68”-asok előfutároként tűnnek is föl, csak annyiban, hogy előbb futottak ki *esztétikailag* a történelemből, előbb kerültek a Történelem után, mint maga a világ, mert nemzedéki elhelyezkedésük folytán előbb, élesekben és sorsszerűen élték át és játszották el, hogy a modernitás véget ért. Ezért is tekintem a „’68”-asokat végnemzedéknek, a történelmi végidő *tünetényes népének*: úgy vannak, hogy tulajdonképpen már nincsenek. Nem kerültek a modernitásban megszokott módon nemzedéki uralomra és ezért nincs mód ledönteni a trónjukat. A „’68”-as nemzedéknek nem a Történelem adta be az „ész cselét”, hanem – megfordítva – egy nemzedék cselezte ki a Történelem „eszét”, amikor *esztelenségeit esztétikailag ad absurdum* hajtotta.

De cselt vetett ezzel a „történelmi rossznak”, Goethe és Kafka Ördögének is: „Az ifjúság – írja Kafka – minden diadalmaskodik, átlát minden csaláson-ámításon, a sötét ördögi gonoszságokon, *hanem azután nincs ott senki, aki élhetne a győzelemmel, eleven erőt kovácsolhatna belőle, mert*

addigra már odavan az ifjúság. A felnőtt korosztály nem meri bolygatni többé egykori győzelmét, a nyomában járó ifjú nemzedék pedig – hiszen ellene nyomban újabb támadás indul, s ez győtri – a maga győzelmét akarja kivívni. *Így hát az ördög, noha állandóan vereséget szenved, sose semmisül meg.* Mármost éppen ez az, ami ez egyszer mégsem következett be: a Történelem Ördöge nemcsak vereséget szenvedett, hanem meg is semmisült. (Más Ördögök, persze, köszönik szépen jól vannak és a legjobb egészségnek örvendenek, de ezt most hagyjuk!) A kegyelemdöfést – mert *balsorsa* így akarta – éppen a „'68”-as végnemzedék adta meg neki azzal, hogy nem vált felnőtté, nem valósította meg a maga igazságát,

nem került hatalomra a politikában, s így saját ördögi szerepét sem játszhatta el a Történelem grand guignoljának éppen következő felvonásában. Így aztán színre sem léphetett. „'68” nem színrelépését, hanem a színről, mármint a Történelem színpadáról való lelépését jelentette. A Történelem világszínpada helyett új theatrum mundi volt kiformalódóban, amely a piaci tömegkultúra, a globális néznivaló jegyében állt és a tömegmédiák segítették világra. A Történelem demiurguszából és csinálnivalóból átalakult néznivalóvá, látványossággá, esztétikai spektakulummá, cirkusszá, műsorrá, szappanoperává, mikor mivé. De ez már, a regényes történeteket lezáró ismert fordulattal – egy másik történet.

„MINDEN MÚLT A MÚLTUNK”

Ez a 7 éves Fortepan Online Fotóarchívum jelmondata

Lapzártakor 106 308 fénykép

Ingyenes, de előállítására nincs ingyen!

Támogatni a Fortepan honlapján levő *Donate* gomb segítségével
vagy a Summa Artium Fortepan számláján keresztül lehetséges:

16200010-10045820 (Magnet Bank)

www.fortepan.hu

Minden támogatást köszön a Fortepan!